

II.3.6. La identitat banyerenga i el teixit civil

II.3.6.1. Banyeres i les seves circumstàncies

Banyeres del Penedès és un municipi del Baix Penedès amb una població (segons el padró de 2006) de 2.557 habitants i que inclou diversos nuclis de poblament. Aquestes dades bàsiques amaguen al darrera tota una sèrie de circumstàncies complexes que resulten fonamentals a l'hora d'establir la identitat local de Banyeres.

La influència de la història, el patrimoni i l'urbanisme

Banyeres és ben probablement un dels nuclis de població habitats més antics del país. Les excavacions arqueològiques han permès descobrir en els terrenys de Mas Canyís una necròpolis dels segles VI-V abans de Crist. Igualment s'han trobat restes íberoromanes, la qual cosa dóna idea d'una continuïtat en aquest poblament humà en segles posteriors. La història de Banyeres es pot recuperar (després d'un temps en què tot el Penedès és terra de frontera i, probablement, deshabitada) l'any 938 en una confirmació de possessions del monestir de Sant Cugat del Vallès i apareix per primer cop el nom del municipi. A partir d'aquest moment, Banyeres constitueix un nucli de població de forma ininterrompuda.

Òbviament, l'efecte que habitar sobre un nucli amb més de 2.500 anys d'història pugui tenir sobre les actituds dels veïns i veïnes actuals de Banyeres és limitat, més enllà d'un possible legítim orgull. Més important resulta el fet que al llarg dels darrers 150 anys hagi estat un nucli amb una població per sobre dels 500 habitants, la qual cosa sí permet que el Banyeres actual, davant un possible creixement, se sustenti sobre un Banyeres passat d'una certa solidesa quant a la seva estructura social, la seva cultura i la seva identitat local.

Ara bé, si parlem dels "sediments" que han deixat els 2.500 anys d'història de Banyeres, sí que hem de dir que poden ser importants en tant que patrimoni. Les restes tant de l'Edat de Ferro com de l'època romana, juntament amb d'altres elements més recents, com les restes del Castell de Banyeres (del qual se'n parlava en l'esmentat document del 938, i del què actualment només se'n conserva una part de la torre), l'ermita de Santa Maria del Priorat (construïda inicialment als segles XII-XIII en estil romànic i nucli del priorat benedictí), l'església parroquial de Santa Eulàlia (dels segles XVII-XVIII) o fins i tot moltes de les cases del nucli antic del poble o masies del terme municipal parlen d'aquest passat de Banyeres. S'han fet algunes propostes d'establir rutes per aquest patrimoni que d'una banda pot ajudar en la creació d'una identitat local i de l'altra pot servir com a crida per al turisme. Val a dir, però, que el patrimoni de més valor és també aquell que requeriria una major inversió per tal de documentar-lo precisament, fer-lo visitable i alhora atractiu.

Parlem, és clar, de les restes ibero-romanes i anteriors, especialment el poblat ibèric de les Masies de Sant Miquel.

Referències anteriors potser ja fan possible intuir un altre dels condicionants importants per a la identitat local de Banyeres: efectivament, tot i tractar-se d'una zona poblada des de fa més de 2.500 anys i que l'actual nucli de Banyeres poble ho és des de fa 1.000, no és menys cert que el terme municipal es caracteritza per la seva divisió en diferents nuclis de poblament, tant històrics com nous (urbanitzacions). Cal parlar en primer lloc, doncs, del poble de Banyeres pròpiament, que es desenvolupa a partir del castell i que actualment arriba, si fa no fa, a les immediacions de l'ermita de Santa Maria del Priorat. A més, cal distingir-hi dos nuclis històrics. El primer d'ell és les Masies de Sant Miquel, on hi ha els jaciments íbers. L'ermita que li dona nom data de 1766. Saifores té l'origen en dues masies, Cal Mata i Cal Garriga, i està documentat com a lloc de poblament del 1151. Per tenir una idea del pes específic que els dos nuclis han tingut històricament, cal dir que el 1960, quan la població total de municipi eren 614 persones, a Saifores hi vivien 97 persones i a Sant Miquel 119.

En els darrers anys, a més, Banyeres ha vist créixer diverses urbanitzacions. El Priorat de Banyeres, situada davant de Sabartés –una de les masies senyorials del terme- va ser la primera i la que ha crescut més. Els Boscós és la que queda més a prop del nucli de Banyeres poble, camí de Sant Miquel, al bosc de Pinatellada. Finalment, Casa Roja s'ha construït entorn la masia del mateix nom.

La divisió en sis nuclis de població, ni més ni menys, és un dels principals obstacles per a l'existència d'una identitat global local. Els nuclis històrics tenen lligams igualment històrics amb Banyeres, però també les seves pròpies dinàmiques consolidades: Saifores fins i tot havia disposat, històricament, d'una escola pròpia. Les urbanitzacions generalment s'han poblat a partir d'un model de segona residència, amb persones que sovint no tenen una excessiva voluntat d'integrar-se en el seu municipi. Cada nucli prova de dotar-se dels seus serveis i organitza les seves festes. A sobre, la geografia no ajuda: Saifores, el nucli més allunyat, queda a pràcticament quatre quilòmetres de Banyeres poble. Tant Saifores com les Masies de Sant Miquel i el Priorat de Banyeres estan a tocar de la carretera del Vendrell a Llorenç del Penedès, i per tant tenen un accés més ràpid a Llorenç que a Banyeres. En el cas del Priorat, pràcticament hi ha continuïtat entre la urbanització i els primers carrers de Llorenç.

“El Priorat va començar com un càmping i després una urbanització per a gent de Barcelona i d'altres llocs, que hi venien a passar els caps de setmana i els estius (...). Doncs aquest lloc d'amples i tranquil·les avingudes en el qual s'ha convertit, és on hi tenim la casa de la nostra vida, on han crescut i s'han fet grans els nostres fills. Hi hem arrelat amb força.” Així descrivia Montserrat Jornet Jané, presidenta de l'entitat de conservació del Priorat de Banyeres, el procés pel qual la

urbanització s'ha convertit en una zona de primera residència, en el pregó de festa major de Banyeres del 2002. "Fins ara érem el Pouet, la Urba, el Càmping... Això ja s'ha acabat. Ja no som una urbanització. Som com tots vosaltres. D'on? De Banyeres", conclouia. El discurs de Jornet – revestit, sens dubte, del to benintencionat que ha de tenir tot pregó- no acaba d'encaixar del tot amb la realitat. I és que una cosa és la transformació de segona a primera residència i l'arrelament en un lloc determinat, i una altra ben diferent és participar de la seva identitat col·lectiva.

El testimoni de Vicente Costa, president de l'entitat de Conservació Casa Roja, és força més eloqüent en aquest sentit: la vinculació amb Banyeres és mínima i la urbanització queda a la mateixa distància de Llorenç, que té més serveis. Fins i tot no amaga que no hi ha pressa ni interès per ser recepcionats per l'ajuntament: això els comportaria pagar més impostos i dubten que en treguin gaire a canvi. Aquest anàlisi s'ajusta més al que fan els veïns de Banyeres poble, que creu que la gent dels nuclis només hi va "al metge, a fer gestions i a votar". Tampoc no hi ha relació en sentit invers: fa anys s'organitzava l'aplec de Sant Miquel el Dilluns de Pasqua, en el qual participava molta gent de Banyeres poble, però actualment ja no es fa.

A sobre, el pas de diverses vies de comunicació pel terme municipal, com ara la bifurcació de l'autopista, no només no ajuda –les carreteres entre Banyeres i la majoria dels seus nuclis són francament dolentes- sinó que empitjora la situació: com s'ha dit la carretera El Vendrell-Llorenç acostava diversos nuclis a aquesta població al temps que les allunya de Banyeres; a més, l'autopista deixa el Priorat aïllat de la resta del terme municipal i encara més abocat a Llorenç.

Finalment, val la pena comentar com el patrimoni i l'urbanisme del nucli de Banyeres poble també tenen una incidència notable, tant positiva com negativa, per la identitat local. El Castell de Banyeres, la plaça de l'Om i l'ermita de Santa Maria són els principals referents quant a elements paisatgístics i patrimonials. Les restes de la torre del castell són, de fet, l'element més elevat del nucli i caracteritzen la silueta de Banyeres des de la llunyania. La plaça de l'Om, amb l'arbre centenari que li dóna nom i l'església parroquial, havia estat el principal lloc de trobada per la gent del poble però ha anat perdent pes. D'altra banda, existeixen almenys tres àrees diferenciades dins Banyeres poble que expliquen el creixement històric del poble i es corresponen, en bona mesura, amb grups de població diferents. D'una banda, el centre històric, habitat per gent "de tota la vida". En segon lloc, el barri corresponent a les famílies que van arribar als anys 70 per tal de treballar a la *Cristalera Española*, a l'Arboç. Finalment, la zona de nova expansió, on s'estan instal·lant majoritàriament famílies procedents de l'àrea barcelonina. Aquesta diferenciació es fa evident fins i tot a primer cop d'ull, ja que les tres zones que hem assenyalat presenten trets urbanístics molt marcats.

Foto nº47. El barri on es van assentar bona part dels nouvinguts per treballar a la Cristal-lera; blocs de pisos uniformes amb una estètica molt diferenciada respecte el nucli tradicional

El creixement dels anys 70

La crisi agrícola, la emigració a Barcelona i, finalment, la Guerra Civil, van provocar un descens de la població de Banyeres, que va passar de 803 habitants el 1920 a 643 vint anys més tard. El número d'habitants era gairebé el mateix (645) trenta anys endavant, el 1970. I, de sobte, la població va duplicar-se fins al 1.296 habitants en només cinc anys. Banyeres assolía el seu màxim número de veïns i ho feia, a més, en un període de temps molt curt. La raó d'aquest salt és la instal·lació a l'Arboç, però pràcticament tocant el terme municipal de Banyeres, de la fàbrica de la *Cristalería Española*. L'arribada d'aquesta nova empresa suposava la creació d'un gran nombre de llocs de treball que no podien cobrir els habitants de la zona, de manera que amb la fàbrica va arribar un gran número d'immigrants de la resta d'Espanya. És fàcil d'entendre l'impacte que això devia suposar en aquell moment per un poble com Banyeres, que de sobte duplicava la població. També podem imaginar-nos que l'arribada d'aquests immigrants devia suposar un cert xoc cultural amb la població autòctona. El que sí que potser resulta més sorprenent és que més de 30 anys després, a Banyeres es continuï parlant d'"els del poble i els de la Cristalera", "els de tota la vida i els nous", "els castellans i els catalans" o, fins i tot, "els d'allà abaix", en referència als nouvinguts i els seus descendents. Un llenguatge que demostra clarament que la integració entre aquests dos grups està molt lluny d'haver-se assolit.

Hi ha diversos factors que poden ajudar a explicar aquesta situació. El primer i probablement més important és la mateixa manera com es va desenvolupar l'arribada d'immigrants: de forma massiva en un període de temps molt curt. Anteriorment, al llarg de la dècada dels 60, ja havien començat a arribar a Banyeres immigrants de fora de Catalunya, però en nombre reduït que permetia que fossin assimilats. De sobte, el contingent de nouvinguts és pràcticament igual de nombrós que el de locals. Es tracta, a més, d'una immigració que arriba en família, i no en base a individus sols. A més, tot i que poguessin procedir de llocs diferents, acaben constituint un bloc força homogeni: tots han arribat recentment, comparteixen el fet de no ser catalans (són, per tant, "castellans", sense que això impliqui que vinguin de Castella) i treballen per la mateixa empresa i fins i tot viuen en un mateix barri nou, construït precisament per acollir-los. Segurament, la construcció per part de la mateixa empresa de tota una sèrie de vivendes per als seus treballadors va ser en el seu moment una mesura positiva, però a la llarga l'efecte que ha tingut ha estat la consolidació de dos grups de població a Banyeres. Dos grups de persones i dos nuclis físics, perquè els nouvinguts queden d'aquesta manera instal·lats en un barri nou, separat del poble històric i que fins i tot té un aspecte clarament diferenciat: blocs d'apartaments de color gris, contra la clàssica casa de poble.

Avui en dia, els de tota la vida asseguren que dels immigrants que van arribar als 70, "si eren cent famílies, potser s'hi van integrar set". Juanjo Sarmiento, un jove que prové d'aquesta immigració i que treballa a la *Cristalera*, tot i això se sent més pròxim "als del poble": de petit els pares el van apuntar a l'esbart i als diables infantils, la qual cosa el va fer relacionar-se amb els locals. Ara és president del Ball de Diables, creu que a Banyeres el problema d'integració és "greu" i que la responsabilitat ha estat sobretot dels nouvinguts: "Si vaig a França m'hi hauré d'adaptar, o com a mínim respectar el que és seu, i molta gent no ho ha volgut fer." Martí Molla, un jubilat que també va arribar a Banyeres de fora, però sent català, coincideix que hi ha una divisió, però matisa que els que van arribar als 70 "no s'han integrat o no els han deixat integrar-se", i és crític amb les posicions dels dos grups.

Evidentment, no és la finalitat d'aquest document establir o repartir culpes, sinó simplement constatar la existència d'una divisió que encara avui en dia existeix, i que de fet impregna bona part de la vida social de Banyeres. De fet, la divisió entre "els del poble" i els "de la Cristalera" apareixerà a partir d'ara a l'hora de parlar de l'associacionisme, la cultura popular i fins i tot els hàbits de consum. Val a dir, a més, que aquesta divisió també té una traducció força clara en l'àmbit polític, la qual cosa tampoc no ajuda precisament a superar-la.

El creixement actual

Al llarg dels anys 80 i 90, la població de Banyeres es va estabilitzar entorn dels 1.500 habitants i escaig. El 1999 es van superar per primer cop els 1.600 habitants. En cinc anys, el poble ha guanyat més de 800 habitants. Una altra dada eloqüent és com l'escola ha passat de 70 a 200

alumnes en quatre anys. I només és el principi: la previsió és que Banyeres creixi encara més. El municipi es troba en una zona clau, de cruïlla: el Penedès comunica la zona metropolitana de Barcelona i el Camp de Tarragona, la segona àrea en desenvolupament del país. És en aquesta línia que cal entendre els plans per instal·lar a la zona nous grans equipaments, com el Centre Integral de Mercaderies (CIM). Hi ha, a més, la tendència cada cop més gran de tot el Penedès a rebre població “expulsada” –per l’alt cost de la vivenda i buscant una millor qualitat de vida- de l’àrea barcelonina: hem vist ja com les segones residències del Priorat de Banyeres, per exemple, es convertien en primera residència.

No tothom està content davant aquesta perspectiva. Molts veïns de Banyeres, especialment els “del poble”, creuen que aquest creixement, que qualifiquen de “desmesurat”, acabarà d’esborrar definitivament la singularitat de Banyeres, convertint-lo en una ciutat-dormitori en la qual la gent residirà sense viure-hi. “A mí el que m’agrada és viure en un poble, que els nens van pel carrer i tothom els coneix”, explica Josep Ràfols, president de la Societat Nova. La seva posició és la de molts altres al poble. La compensació a aquest creixement hauria de ser el disposar de més i millors serveis, però de moment això no es visualitza: la població va per davant, els serveis queden saturats i els equipaments queden petits.

Un bon exemple d’aquesta posició crítica amb el creixement del poble el trobem en un dels versots llençats pels Diables de Banyeres en la festa major de 2006: “Imagineu-vos cotxes i camions, / carreteres, rondes i polígons, / rotondes i urbanitzacions, / parcs temàtics i d’atraccions, / i al mig de tot aquest fregall / Banyeres i els seus contorns / (...) Potser amb tant de rebombori / hi deu haver algun gat amagat. / Però no volem que el Penedès / es converteixi en el Llobregat.” Val la pena, també notar la contraposició del Penedès amb el Llobregat, és a dir, amb l’àrea metropolitana de Barcelona, ja que, com veurem a continuació, és una altra de les claus de la identitat local de Banyeres.

El referent identitari superior

La identitat d’un poble no es configura en termes absolutament isolats, sinó dins un sistema que inclou referències a territoris més grans: la comarca, la regió, la vegueria, la província... En el cas de Banyeres, l’element més important és la seva plena inserció en l’àmbit del Penedès, entès com a realitat supracomarcal (integrada, principi, per l’Alt i el Baix Penedès i el Garraf) que és innegable des del punt de vista històric, social i cultural. Administrativament, Banyeres pertany al Baix Penedès, però al mateix temps se situa en el seu extrem nord-est, a tocar de l’Alt Penedès, i de fet es troba a mig camí entre les dues capitals, el Vendrell i Vilafranca del Penedès. Podríem dir que Banyeres, amb la seva xarxa de relacions que es mou tant en direcció nord com sud, és una bona demostració que existeix un Penedès més enllà de la divisió comarcal.

Però també és cert aquest “Gran Penedès” –com li diuen alguns- no només no té actualment cap traducció administrativa, sinó que tampoc sembla probable que la tingui en el futur: a banda que el debat sobre la revisió de la divisió territorial catalana sembla que hagi quedat ajornat, també és cert que la possible vegueria penedesenca tampoc no desperta el mateix nivell d’adhesions arreu del seu hipotètic territori. No només això, sinó que, de fet, el Penedès també es troba dividit en dues províncies diferents: el Baix Penedès pertany a Tarragona, mentre que l’Alt Penedès i el Garraf són Barcelona. A més, el Penedès ja no és homogeni, amb una línia de costa plenament urbana, continuació en bona mesura de l’àrea metropolitana barcelonina (El Vendrell, Calafell, Cunit i ja no diguem el Garraf) diferenciada de l’interior més rural però que també comença a notar aquest impuls. No és d’estranyar que sigui precisament en aquest interior on es reclami més insistentment la creació d’una vegueria pròpia en part, almenys com una forma de resistència. Existeix, doncs, una certa identitat penedesenca objectiva però que està canviant també de forma objectiva i, al mateix temps, una resistència a aquest canvi que és un important activador de resorts identitaris.

Pel que fa a les relacions de Banyeres amb les poblacions de l’entorn, el municipi amb el qual hi ha més contacte és l’Arboç (parlem ara de Banyeres poble; com ja hem dit, la majoria dels altres nuclis estan més vinculats a Llorenç del Penedès). Aquesta és una relació històrica, ja que, de fet l’Arboç durant molt de temps va ser una població tan gran com El Vendrell. A més, a l’Arboç i el poble els separa una curta distància amb una carretera en línia recta que pot fer-se en bicicleta o fins i tot a peu. Per si tot això fos poc, com ja hem vist, l’establiment a l’Arboç de la *Cristalera Española* va consolidar encara més els lligams entre els dos pobles veïns. Avui en dia, l’Arboç continua sent el primer pas a l’hora de buscar serveis, oci o botigues fora del poble. En aquest sentit, també val la pena destacar que els estudiants de Banyeres fan la secundària a l’institut de l’Arboç.

Més enllà de l’Arboç, apareix la divisió entre “els de sempre” i “la gent nova”. Històricament, la tendència ha estat a desplaçar-se cap a Vilafranca, per exemple, per anar de compres, i molta gent de Banyeres creu que el tracte a nivell comercial és molt més bo. Els nouvinguts, en canvi, acostumen a desplaçar-se més en direcció al Vendrell i la costa, que en els darrers anys s’han desenvolupat molt a nivell de comerç i oci. A més, el Vendrell també és la capital de la comarca i on, per exemple, hi ha el seu hospital de referència. Respecte l’eix Tarragona-Barcelona, els habitants de Banyeres tendeixen més cap a la capital catalana: es troben gairebé a mig camí i, ja posats, Barcelona té més oferta en qualsevol àmbit. Això es nota, per exemple, en l’elecció de ciutat dels joves de Banyeres a l’hora d’anar a la universitat. A més, les comunicacions amb Barcelona són millors que amb Tarragona gràcies a l’estació de ferrocarril de l’Arboç. Aquesta tendència a mirar a Barcelona com a ciutat gran de referència, que ja ve de lluny, s’accentua encara més amb l’actual creixement, ja que la majoria dels nouvinguts prové d’aquesta zona i sovint hi manté la feina.

II.3.6.2. Elements tradicionals de la identitat de Banyeres

Comencem el repàs als elements que conformen la identitat banyerenga referint-nos a aquells als que hem donat el qualificatiu de “tradicionals”. Val a dir, però, que aquest és un concepte molt enganyós, i que la frontera entre el que és “tradicional” i el que no ho és resulta dubtosa. Generalment s’entén que allò tradicional és allò que “sempre s’ha fet així”, o com a mínim s’ha fet així des de fa molt de temps. Una definició clarament imprecisa: res s’ha fet sempre de la mateixa manera, i què considerem molt de temps? Al mateix temps, és evident que la nostra societat atorga un gran valor a tots aquests elements que, d’alguna manera, ens relliguen amb el nostre passat. El criteri que hem utilitzat per a definir quins són els elements tradicionals de la identitat de Banyeres van una mica en aquest sentit: no ens importa si realment “s’ha fet sempre així”, sinó que hi hagi una voluntat explícita de rememoració del passat, sigui justificadament o no.

El calendari festiu tradicional

La festa major de Banyeres se celebra el segon diumenge de juliol, amb actes organitzats per l’ajuntament, la Societat Nova i les altres entitats del poble. L’estructura de la festa està plenament consolidada i segueix un guió preestablert que va de divendres a dimecres. Es tracta, a més, d’una estructura que en els seus dies centrals reflecteix l’esquema habitual del model festiu de la Catalunya Nova, és a dir, del Camp de Tarragona i el Penedès. Aquest model s’ha exportat els darrers quinze o vint anys amb un notable èxit cap al conjunt del Principat. Preconitza el carrer com a espai festiu fonamental, així com la participació del màxim de persones mitjançant els seus diferents elements. Així, dissabte, la vigília de festa major, és la nit més forta, amb un correfoc i després empalmada de ball. Aquesta mateixa nit també es fa una cercavila de gralles pels bars del poble. Diumenge la festa arrenca amb les matinades, seguides de la missa solemne i l’actuació castellera. A més, recentment s’ha incorporat un dels darrers elements característics de festa major penedesenca: la cercavila o processó, que es fa els diumenges a la tarda i en la què participen tots els elements de cultura popular i tradicional del poble, a més d’altres de convidats.

La festa comença divendres amb el pregó, té dissabte i diumenge com a dies centrals –com ja hem dit- i s’allarga fins al dimecres amb teatre, concursos, activitats infantils, etc. Val a dir que la festa major de Banyeres aplega força gent dels pobles pròxims ja que és la primera de la temporada d’estiu a la zona. L’acte més popular probablement sigui el Correfoc, celebrat per primer cop l’any 1982, i que aplega unes sis colles de diables. En la festa major de 2006 es va fer una carretillada de mitja hora de durada, la qual cosa diu molt del volum del correfoc.

Fotos nº48 i nº49. Correfoc i Ball de Diables de la Festa Major (font: Ajuntament de Banyeres)

Pel que fa a la festa major d'hivern, Santa Eulàlia, se celebra el 12 de febrer, que acostuma a ser força senzilla, amb algun concert com a acte central. D'altra banda, els nuclis tenen les seves pròpies festes majors al llarg de l'estiu: Saifores (per Sant Pere, el 29 de juny, des del 1958), les Masies de Sant Miquel (tercer diumenge de juliol), Casa Roja (primer diumenge d'agost) i Priorat (15 d'agost). En el cas dels nuclis històrics, les festes majors també compten amb la participació d'elements de cultura popular.

Més enllà de les festes majors pròpies, a Banyeres també se segueixen les celebracions habituals en el calendari festiu català. Així, per Nadal s'engalana la plaça de l'Om i, des del 1972, hi ha cavalcada de Reis. Els mateixos Reis porten els regals a Saifores, mentre que Sant Miquel disposa d'uns de propis.

El Carnaval també se celebra força a Banyeres. De fet, es tracta d'una festa veritablement tradicional i estan documentats dos personatges (la Vella i l'Esparríot) que eren els seus protagonistes a principis del segle XX. Tots dos lideraven la veritable "expedició" que els joves del poble feien el dimarts de Carnaval per diversos nuclis veïns per tal de ballar. L'acte més destacat del Carnaval actual és la cargolada que organitza la Societat Nova el dissabte al migdia. A la nit hi ha ball de disfresses i el diumenge una cercavila infantil.

Altres festes pròpies del calendari religiós o cívic que se celebren a Banyeres són:

- Setmana Santa: es fa un via crucis pels carrers del poble
- Corpus: processó que encapçalen els infants que aquell any han fet la primera comunió, visitant diversos altars instal·lats pel poble.
- Sant Joan: es fa la Rebuda de la Flama del Canigó
- Onze de Setembre: la Diada Nacional se celebra amb diversos actes, la majoria organitzats pel Ball de Diables, ja que coincideix amb el seu aniversari

- Festa de la Verema o del Most: la Societat Nova l'ha mantingut un cop ha desaparegut la cooperativa. Es fa un esmorzar típic, balls, cercavila, trepitjada de raïm, missa i s'acaba amb un dinar popular.

Finalment, hem d'assenyalar l'existència de la festa de Sant Gregori, celebrada el 25 de maig i actualment desapareguda. Consistia en anar a beneir el càntir, guarnit amb flors, de cara a protegir les vinyes de la malura i per a demanar una bona collita. En canvi, com a festa de nova creació, encara que revestida de tradicionalisme, els Tres Tombs, que es van celebrar per primer cop el 2003.

Fotos nº50 i nº51. Imatges dels Tres Tombs de l'any 2005.

El seguici popular

El seguici popular (conjunt de balls i representacions que participen en la festa major) és un dels eixos fonamentals del que s'ha anomenat model festiu de la Catalunya Nova o del Camp de Tarragona i el Penedès. En la majoria de poblacions de l'àrea, aquests elements es van desenvolupar al llarg d'un període de temps molt llarg, van ser especialment presents a les festes del segle XIX i al llarg del segle XX van anar desapareixent per motius diversos (canvi de mode de vida, situació política, etc). És en els anys de la transició política i amb els primers ajuntaments democràtics quan hi ha un veritable fenomen de recuperació d'aquest llegat de la cultura popular. Tot i el seu petit tamany, Banyeres n'és un bon exemple. Bona part de les entitats de cultura popular (i associacions d'altres àmbits de les que parlarem més tard) existents actualment al poble van néixer en aquell moment: Drac de Banyeres (1982), Esbart Santa Eulàlia (82-83), Diablers de Banyeres i Grup de Grallers (1985).

L'esbart va néixer arran d'uns cursos de dansa organitzats per l'escola. La primera actuació pública va ser per Sant Jordi del 83. Actualment l'esbart es divideix en quatre grups segons les edats dels dansaires (petits, mitjans, aspirants i grans) i actua per la festa major del poble i els altres nuclis, a més de participar amb certa regularitat en trobades en altres poblacions. El seu repertori inclou

diverses danses tradicionals catalanes, inclosa la Moixiganga (curiosament, prenent com a model la de Lleida), tot i que ocasionalment puguin fer incursions en altres cultures, com el Jarabe Tapatio mexicà que el darrer any van dedicar a Josep Cañas.

El Drac va ser iniciativa d'un grup de joves del poble, que el van construir amb fibra de vidre gràcies a l'ajut econòmic de l'ajuntament. Fa 3,5 metres de llargada i pesa 42 quilos, a més de tenir una desena de boques de foc. La seva estrena va ser precisament amb motiu del primer correfoc de festa major, acte que des de llavors s'ha consolidat com el més important de la festa. A més, en la darrera festa major, la de 2006, es va batejar un drac infantil.

El Drac i el correfoc van ser el germen dels Diables de Banyeres. Durant un temps hi va haver també colla de Diables Infants, però van desaparèixer durant els anys en que hi havia poca canalla al poble. Actualment són uns 35 membres, i surten per Sant Joan, festa major, Onze de Setembre – que és el seu aniversari- i festa del Most, a banda de ser força actius a l'hora de buscar sortides fora del poble. En principi, la colla de diables es limitava a cremar, però des de fa un parell d'anys han assumit la funció dels balls de diables originals, que en realitat eren balls parlats, tal i com s'ha mantingut en poblacions pròximes com el Vendrell, Vilafranca o l'Arboç. Així, els Diables de Banyeres ara fan versots per la festa major. N'hem vist un exemple en parlar sobre els posicionaments sobre el creixement actual del poble.

El Grup de Grallers va néixer en la mateixa època, també a propòsit del Drac, ja que alguns joves van pensar que valdria la pena tenir un acompanyament musical més enllà dels timbals. Actualment el formen sis persones i toquen en la majoria de festes que es fan a Banyeres poble i als altres nuclis. A més de les seves pròpies actuacions, despleguen una important tasca de dinamització cultural, encarregant-se de tota la part folklòrica de la festa del Most i de buscar grups de música per a Corpus Christi i el Via Crucis de Setmana Santa. La cercavila de festa major de diumenge a la tarda, estrenada fa dos anys, també va ser una iniciativa seva.

Els gegants i nans no formen part del seguici popular propi del segle XIX, però ja fa temps que s'hi han integrat plenament. En el cas de Banyeres, es tracta dels gegants Guillem de Santmartí i la Guilla, senyora de Banyeres, personatges extrets de la història del poble. Fan més de tres metres d'alçada, estan construïts en fusta i van ser batejats el 1990. Els acompanyen onze nans. Gegants i nans són els únics elements de cultura popular i tradicional que depenen de l'ajuntament i no d'una entitat.

Finalment, els castells són també un element del seguici popular original, si bé en els darrers anys – amb l'anomenat *boom* casteller- s'han destacat com una activitat amb unes dinàmiques i realitats independents. El Penedès no només es troba dins l'anomenada zona tradicional castellera, és a dir, aquella en què aquesta activitat ja era molt popular a mitjans del segle XX, sinó que actualment

continua sent un dels seus focus principals, tant pel que fa a colles com, potser encara més important, a places. Es pot ben dir que una festa major al Penedès no està completa sense castells. Banyeres és un bon exemple d'aquesta afició castellera que es manifesta sobretot anant a veure –i potser ficant-se a la pinya- la diada de festa major. Aquesta actuació es fa, com mana la tradició, el diumenge de festa major al migdia, i generalment hi actuen algunes de les colles de l'àrea: els Nens del Vendrell, els Minyons de l'Arboç, la Colla Jove de Castellers de Sitges o els Bordegassos de Vilanova, que és la colla que hi ha fet el millor castell vist a Banyeres darrerament, una torre de vuit amb folre carregada el 2002. Val a dir que la diada de Banyeres no és tan important com la de pobles veïns com la Bisbal (coneguda com la plaça més castellera sense colla pròpia) o Llorenç (on, a més de portar colles de fora, els veïns han mantingut la tradició de fer castells la vigília). Caldrà veure, però, si l'encara recent reaparició dels Minyons de l'Arboç –població amb la qual Banyeres té tants lligams- comporta una revitalització de l'afició castellera.

Fotos nº52 i nº53. Elements de la festa major: els gegants i els castells (font: Ajuntament de Banyeres)

Altres elements tradicionals

En el marc de la cultura tradicional d'arrel religiosa, cal constatar l'existència d'uns Goigs dedicats a Santa Eulàlia, patrona de l'església parroquial. També cal apuntar que les caramelles es canten per Pàsqua a Banyeres des de fa més de 50 anys. Aquesta tradició, a més, va ser clau en la creació de grups corals al poble, com veurem. Finalment, cal també parlar de les puntes de coixí, activitat molt

estesa a tot el Penedès i que en el cas de Banyeres va arribar des de l'Arboç a finals del segle XIX. Després que s'hagués perdut en bona mesura aquesta tradició, a finals dels anys 90 del segle XX es va crear una Escola Municipal de Puntaires i a organitzar-se una trobada a la que es convidaven grups d'altres poblacions.

És necessari fer un darrer apunt a l'hora de parlar dels elements tradicionals de la identitat local de Banyeres: d'aquests elements, nombrosos i actius, només sembla que en participa una part de la població, d'acord amb la divisió que hem establert abans entre "els del poble" i "els de la *Cristalera*". Aquest és un punt que desenvoluparem de forma més àmplia posteriorment. El que sí ens interessa remarcar ara és que la població arribada des d'altres punts d'Espanya als anys 70, si bé no participa o participa poc d'aquests elements tradicionals, tampoc no ha implantat a Banyeres elements propis dels seus llocs d'origen, com podrien ser grups de flamenc, penyes gastronòmiques o celebracions com la Feria de Abril, que en canvi sí trobem en altres poblacions amb característiques similars.

II.3.6.3. Elements no tradicionals de la identitat de Banyeres

Tot i que alguns dels elements que hem assenyalat anteriorment són els que primer venen a la ment a l'hora de plantejar la identitat local d'una població, el cert és que altres components més moderns poden ser tan o més importants.

La vida associativa

Sens dubte, l'eix vertebrador de bona part de la vida associativa del municipi el constitueix la Societat Nova, tant a nivell d'entitat com d'espai. La Societat Nova ocupa l'edifici del mateix nom des del 12 de febrer de 1933, però abans, des dels anys 20, ja havia existit com a associació recreativa. De fet, com passava a molts altres pobles catalans, en realitat hi havia dues entitats: la Societat Nova, de dretes, i la Cooperativa –al lloc on ara hi ha l'actual ajuntament-, d'esquerres. Després de la Guerra Civil les dues es van fusionar. Actualment, com a equipament disposa de bar, un petit teatre i una sala de conferències i projeccions. Com a entitat, té uns 200 socis, i en principi no pateix massa per la renovació: els fills menors de 18 anys han de pagar quota per ser considerats socis, i això fa que molts deixin l'entitat en complir la majoria d'edat per tornar-hi uns anys després quan, al seu torn, s'han convertit en pares. Tot i ser una associació històrica, treballa per adaptar-se als nous temps: recentment va modernitzar els estatuts i ara està duent l'adaptació mediambiental de l'edifici. Tot i que ja no és l'única protagonista de la vida associativa i festiva de Banyeres –com ho va ser durant molts anys-, continua tenint un pes important organitzant directament molts actes de festa major, la festa del Most i altres.

A més, la Societat Nova té una gran importància en la vida associativa actual pel seu caràcter de centre neuràlgic o “associació mare” per a moltes altres del poble. Això, altre cop, és igualment cert pel que fa a la seva dimensió d’associació com d’espai: moltes entitats i grups del poble utilitzen la Societat Nova tant per tenir un espai d’assaig o per reunir-se com per disposar d’una cobertura legal a l’hora d’organitzar les seves pròpies activitats, fent ús del NIF.

A partir de la Societat Nova, hi ha tota una sèrie d’entitats dinamitzadores de la vida social i cultural de Banyeres, algunes de les quals ja hem esmentat en parlar del seguici popular. Un element important, en aquest sentit, és la Massa Coral Banyerenca, que es va crear el 1984 a partir del grup que cantava caramelles, però integrant ara també a les dones. L’any següent es va crear la Coral Picarol, que vindria a ser-ne la versió infantil. Cal apuntar també que en el seu moment hi va haver un Grup d’Havaneres “El Cércol”, tot i que ja no funciona. Finalment, també hem d’assenyalar l’existència d’altres associacions que són habituals en un poble de la mida de Banyeres i que, generalment, fan una activitat més de portes endins: la Llar d’Avis, l’Associació de Mares i Pares d’Alumnes i, és clar, la Penya Blaugrana.

A banda de la Societat Nova, la major part d’aquestes entitats –i les que ja hem vist de cultura popular- comparteixen el fet d’haver nascut al llarg de la primera meitat dels 80, uns anys de força ebullició al poble, amb un nucli de jovent dinàmic i un ajuntament que en aquell moment va voler impulsar la creació de totes aquestes associacions. L’associació de creació més recent, en canvi, és el Col·lectiu de Dones El Farcell, nascut el 2003 després de diversos anys en què s’havia celebrat al poble el Dia de la Dona. Aquesta associació té prop d’un centenar de sòcies i realitzen activitats diverses com cursets, tallers, conferències o sortides.

Hi ha, per tant, un important nombre d’entitats al poble, que a més semblen generar una activitat també remarcable. Davant això, però, cal constatar també dos punts negatius. El primer és que les relacions amb l’ajuntament de la pràctica totalitat d’entitats no són bones. Les associacions es queixen de que reben poc suport, tant a nivell material i econòmic com en altres àmbits. Alguns dels entrevistats fins i tot asseguren que a l’ajuntament les entitats “li fan nosa”. En tot cas, és simptomàtic que, tot i que hi existeixin diversos equipaments municipals –com ara el Centre Cívic-, la majoria d’associacions aprofiten un espai en principi privat com és el de la Societat Nova. Amb independència de l’origen i la causa d’aquesta manca de sintonia entre l’ajuntament i les entitats, és evident que caldria treballar per tal de superar aquestes dinàmiques que no beneficien ni als uns ni als altres.

Un segon punt negatiu a valorar és que la majoria de responsables d’entitats asseguren que “sempre som els mateixos”. Aquesta no deixa de ser una sensació –i, sovint, una realitat- habitual en les associacions de qualsevol poble, però que en el cas de Banyeres no només es refereix a que siguin unes poques les persones implicades, sinó que també apunta a una manca de participació

per part d'una part important del poble, precisament aquells que van arribar als anys setanta. I és cert que tant aquestes persones com els seus fills –ja nascuts a Banyeres- no participen o participen poc en les associacions del poble.

Una primera explicació podria ser que, donat que bona part d'aquestes entitats es dediquen a la cultura popular d'arrel catalana, aquestes persones no s'hi senten atretes. I, efectivament, amb la possible excepció del Drac, n'hi ha pocs que participin en aquests grups de cultura popular. Tanmateix, cal descartar aquesta interpretació, perquè en d'altres llocs s'ha comprovat clarament com els balls populars, els diables o els castells –que tenen un vessant lúdic fins i tot per sobre del purament identitari- atreuen molta població originària de fora de Catalunya. Fins i tot, el seu caràcter integrador és un dels motius que expliquen que el model festiu del Penedès i el Camp de Tarragona hagi estat assumit a bona part del país. Només cal veure una festa major, precisament, del Baix Llobregat.

Però a més aquesta hipòtesi tampoc no explicaria per què aquestes mateixes persones tampoc no participen en les altres entitats que no són estrictament de cultura popular, com la mateixa Societat Nova. A més, val la pena remarcar com la majoria de les associacions que actualment funcionen al poble van néixer quan tota aquesta població immigrada ja feia anys que s'hi havia instal·lat. L'explicació, al nostre entendre, no es troba tant en allò que realment fan les entitats com en la divisió que hem explicat anteriorment, que en tot cas les entitats no han sabut trencar. Resulta significatiu que l'única entitat que explicita que integra “gent del poble” i “gent de la *Cristalera*” sigui el Col·lectiu de Dones, de creació molt recent. I resulta significatiu el mateix fet d'explicitar-ho – donant a entendre així que no és un fet habitual- i el fer-ho utilitzant, encara, una terminologia que reflecteix clarament la divisió en dos grups. Com hem dit abans referint-nos a les relacions ajuntament-entitats, no es tracta aquí de culpabilitzar ningú, però sí de lamentar una situació que treu potencialitat al poble, a més d'assenyalar la nostra intuïció que tots dos fenòmens (relacions dolentes entitats-ajuntament i manca de participació d'un segment de població en les mateixes entitats) són, en bona mesura, dues cares de la mateixa moneda.

Serveis, oci i esports

En un altre apartat d'aquesta memòria ja s'haurà fet una anàlisi detallada dels equipaments i serveis de que gaudeix Banyeres, així com de les possibles demandes i carències. Ara, senzillament, es tracta d'assenyalar com aquest àmbit també pot afectar a la identitat local del poble. En primer lloc, Banyeres disposa dels serveis bàsics tant a nivell educatiu com sanitari, i en segona instància (per estudiar la secundària o bé per urgències al CAP) cal desplaçar-se fins a l'Arboç, la qual cosa reforça els lligams ja tradicionals de les dues poblacions. Aquesta necessitat de desplaçar-se també existeix pel que fa a les compres, com ja hem vist (al poble només hi ha dues botigues de queviures), que habitualment es fan a l'Arboç, o més enllà, bé a Vilafranca bé al Vendrell.

En els darrers anys s'han anat creant tota una sèrie d'equipaments, com ara el Centre Cívic Ernest Lluch, a Banyeres poble, així com altres centres cívics a Saifores i les Masies de Sant Miquel. Més recentment (2005) s'ha inaugurat un hotel d'entitats i locals d'activitats empresarials. Val a dir, però, que alguns d'aquests equipaments no funcionen al nivell que seria lògic, en part per l'esmentada manca de sintonia entre l'ajuntament i les entitats. En una situació semblant es troba un local que va ser pensat per als joves, però que no funciona.

Val la pena, en aquest sentit, assenyalar que els joves del municipi tampoc no disposen d'espais d'oci propis, ja que actualment no hi ha cap pub o bar musical orientat a aquest col·lectiu. Això implica que si volen sortir "de festa" o "de marxa" ho han de fer fora del poble.

Un altre punt negatiu a assenyalar és la desaparició del club de futbol, que precisament era un dels pocs elements aglutinadors tant de gent de tota la vida com de nouvinguts. El mal estat del camp de futbol i l'esgotament de les persones que s'hi trobaven al capdavant, que també es van queixar de manca de suport per part de l'ajuntament, van provocar la seva desaparició l'estiu de 2006. Es tracta d'una pèrdua, a més, històrica, perquè el futbol havia tingut continuïtat a Banyeres des que es va crear el primer camp el 1934.

Mitjans de comunicació

El paper que poden tenir els mitjans de comunicació locals en la configuració d'una identitat local és fonamental. El projecte més ambiciós ha estat la ràdio municipal impulsada des de l'ajuntament. Ràdio Banyeres va començar a emetre l'Onze de Setembre de 1999 com a emissora municipal adscrita a Comràdio, al 101.2 de la freqüència modulada. Amb el temps es van superar les quinze hores d'emissió setmanals de programació pròpia, amb alguns espais informatius, però sobretot musicals, i amb un bon nombre de col·laboradors, molts d'ells formats també en cursos organitzats per l'ajuntament. Malgrat això, fa un parell d'anys que Ràdio Banyeres va deixar d'emetre. Altre cop, la divisió existent a Banyeres sembla haver tingut certa incidència en aquest fet, ja que la ràdio va ser vista com un projecte de l'ajuntament, i el cert és que sobta comprovar com en les diverses graelles de programació de temporades successives no hi ha espais protagonitzats per les entitats. En tot cas, és un projecte que de ben segur mereix una segona oportunitat.

El segon element de comunicació interna impulsat per l'ajuntament és el butlletí municipal, en edicions en català i en castellà i d'aparició trimestral, que s'edita des del 2002. Com és habitual, bàsicament proporciona informació sobre les iniciatives dutes a terme per part de l'ajuntament i, ocasionalment, alguna entrevista a personatges del poble.

Finalment, i pel que fa a iniciatives municipals, destacar la creació d'una pàgina web municipal (www.banyeresdelpenedes.com) l'any 2002, força completa, així com la possibilitat de disposar de correu electrònic personal amb la terminació @banyeres.org.

D'altra banda, *El Cérvol* és una revista local històrica, ja que va aparèixer per primer cop el 1965, impulsada pel mossèn del poble i un grup de joves. Tot i això, la revista ha travessat per tres fases diferents i actualment és una revista trimestral de 24 pàgines en català. Majoritàriament ofereix articles d'opinió, espais per a les entitats i ocasionalment alguna peça divulgativa i històrica. El to respecte a l'ajuntament és força crític. El consell de redacció el formen vuit persones, vinculades a altres entitats del poble.

Dues figures senyera

Finalment, cal esmentar dues personalitats lligades a Banyeres que, gràcies a la seva projecció, poden ajudar a configurar una identitat local, especialment cara enfora del poble. La primera és, òbviament, Josep Cañas, nascut i mort a Banyeres (1905-1998) tot i que la major part de la seva vida la va passar fora. Cañas va ser un destacat escultor –i també excel·lent dibuixant– de projecció internacional. Es tracta, a més, d'un artista que al mateix temps va saber homenatjar la cultura catalana, amb conjunts com el de la sardana a Barcelona i els dos monuments als castells de Vilafranca del Penedès i el Vendrell. El 1990, Cañas va cedir la seva casa pairal per la creació d'un museu, tot i que això no es convertiria en realitat fins després de la seva mort. Actualment, la casa-museu es pot visitar de forma limitada.

Foto nº54. El museu Josep Cañas al nucli antic de Banyeres

El 2005 es va celebrar el centenari del naixement de Cañas amb l'objectiu d'incrementar el coneixement de l'artista, un objectiu no del tot assolit. La difusió de la figura de Cañas, la seva identificació amb Banyeres i la potenciació de la casa-museu com a pols d'atracció turística es veuen perjudicades, altre cop, per una nova divisió, en aquest cas entre la Fundació Josep Cañas – de caràcter municipal, presidida per l'alcalde-, i l'Associació d'Amics de Josep Cañas – impulsada pel que va ser el seu darrer tutor -, que considera que la Fundació no segueix les voluntats de l'artista.

L'altra figura destacada lligada a Banyeres és la pedagoga Marta Mata (1926-2006), nascuda a Barcelona però de família originària de Saifores. Fundadora de l'escola de mestres Rosa Sensat, també va participar activament en la vida política (diputada al Congrés, senadora, diputada al Parlament i regidora a l'ajuntament de Barcelona, sempre dins el PSC). Desenvolupà bona part de la seva tasca com a pedagoga a la casa pairal de Cal Mata, a Saifores, on es fa l'Escola d'Estiu del Penedès des del 1978. El 1985 va crear la Fundació Àngels Garriga, que coordina les activitats que es fan a Cal Mata i que inclouen estades de colònies i l'edició de dossiers.